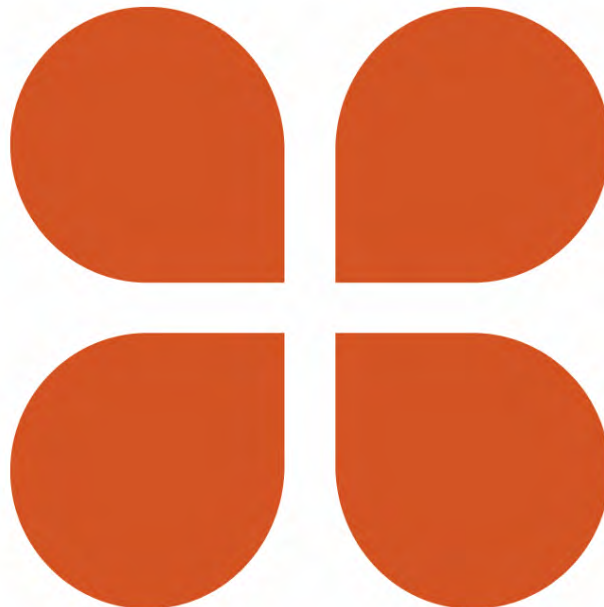

Rapport från Riksantikvarieämbetet

Erfarenheter från ICCROM

”Conserving culture, promoting diversity”

Dnr 3.5.1-00991-2016

Riksantikvarieämbetet 2016
Box 1114
621 22 VISBY
www.raa.se
registrator@raa.se

Upphovsrätt enligt Creative Commons licens CC BY 4.0, där inget annat anges.
www.creativecommons.se/om-cc/licenserna/

Innehåll

1 Sammanfattning	5
2 Uppdraget	6
3 Organisationen ICCROM	8
3.1 Bildandet och syftet	8
3.2 Utveckling och verksamhet under 55 år	8
4 ICCROM idag	13
4.1 Styrning och finansiering	13
4.2 Verksamhetens inriktning	14
4.3 Relation till Förenta Nationerna (FN)	16
4.4 Relationen till italienska staten	16
5 Sverige och ICCROM	17
5.1 Medlemskap och nationell organisation	17
5.2 Generalförsamlingsmöten och styrelseuppdrag	18
5.3 Inverkan på kulturvården i Sverige	18
5.4 ICCROM som fortbildare	19
5.5 Internationellt samarbete genom ICCROM	21
6 Erfarenheter från styrelsearbete 2012–2015	23
6.1 Styrelsens arbete	23
6.2 Varumärket ICCROM	24
6.3 Strategisk inriktning och verksamhetsplanering	25
6.4 Verksamhetsutveckling och uppföljning på regionala program	25
6.5 Sekretariatet och bemanning	26
6.6 Lokaliseringen till Rom och lokaler	27
6.7 Kritiska röster om ICCROM	27
6.8 Insikter från styrelsearbetet och rekommendationer	29
7 Överväganden för fortsatt nationellt och internationellt arbete relaterat till ICCROM	32
7.1 Nationell nod	33
7.2 Strategi	33
7.3 Samråd mellan de nordiska länderna	33
8 Referenser	35
8.1 Förkortningar	35

8.2 Källor.....	35
8.3 Digitala resurser.....	37
8.4 Informanter.....	37
9 Bilagor.....	38
Bilaga 1. Faktasammanställning.....	38

1 Sammanfattning

Sverige är sedan 1969 medlem i ICCROM, en mellanstatlig expertorganisation för kulturvårdsfrågor.

ICCROM arbetar med kulturarv genom kulturvård under de fem rubrikerna *Training, Information, Research, Cooperation* och *Advocacy*. Kulturarv omfattar alla materiella och immateriella uttryck av mänsklig aktivitet genom tiderna. Kulturvård är de aktiviteter som görs med utgångspunkt i en helhetssyn på bevarande och förvaltning av kulturarv. Genom kulturvård ges förutsättningar för att bevara och utveckla den mångfald av kulturella uttryck som samexisterar i ett hållbart samhälle.

Vid generalförsamlingsmötet för ICCROM år 2011 nominerade Sverige en kandidat till styrelsen. Kandidaten blev invald och har under fyra år aktivt deltagit i styrelsearbetet. Rapporten sammanfattar erfarenheter från styrelseuppdraget och presenterar de överväganden Riksantikvarieämbetet gör med utgångspunkt från hur de vunna erfarenheterna kan användas i nationellt och internationellt arbete.

De insikter från styrelsearbetet som särskilt lyfts fram är att Sverige bör stödja utvecklingen av ICCROM i att vara nav för kulturvårdsfrågor globalt och stödja aktiviteter som utvecklar kulturvårdens teori- och policybildning samt medverka till att ICCROM utvecklar rollen som global samordnare av akuta och långsiktiga räddningsinsatser för kulturarvet vid naturkatastrofer och väpnade konflikter. I Sverige finns många välutbildade och erfarna experter inom kulturvården och det är viktigt att kunna bidra med sådan kompetens till ICCROM. Detta gäller såväl i styrelsearbetet som i verksamhetens olika aktiviteter.

Medlemskapet i ICCROM bör användas mer effektivt. Det kan ske genom att Riksantikvarieämbetet förtydligar sin roll som nationell nod för aktiviteter relaterade till ICCROM, att en strategi för aktiviteter för sexårsperioden 2018–2023 tas fram och att Riksantikvarieämbetet initierar samråd mellan de nordiska länderna som är medlemmar i ICCROM.

2 Uppdraget

År 1956 beslutade UNESCO att starta en fristående expertorganisation för kulturvård, *The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property*¹. Den gavs samma organisatoriska form som UNESCO, det vill säga en mellanstatlig medlemsorganisation. Idag är den känd under förkortningen ICCROM som står för *International Conservation Centre [in] Rome*. Sverige blev medlem 1969.

I princip alla som arbetar inom området kulturvård har, direkt eller indirekt, kommit i kontakt med ICCROM. Det är främst i form av en neutral plattform för utveckling av internationell teori- och policybildning inom bevarande av kulturarv som ICCROM kommit att influera den globala utvecklingen inom området.

Kulturarv har från begynnelsen omfattat alla typer av arv, landskap, bebyggelse, monument och föremål, samt under senare tid även mer tydligt immateriellt kulturarv. De teoretiska principerna har kommit att genomsyra de utbildningar och utvecklingsprojekt som bedrivits genom ICCROM, men även den generella uppbyggnaden av den moderna kulturvården globalt under 1900-talets senare hälft.

Begreppet ”*conservation*” syftar på en helhetssyn på bevarande och förvaltning av kulturarv i alla dess former och ska inte förväxlas med det svenska ”konservering”². I följande rapport kommer, i enlighet med svensk standard³, begreppet ”kulturvård” att användas som översättning av den engelska termen ”*conservation*”.

Trots ett långt svenskt medlemskap har få trängt djupare in i historik, förutsättningar och effekt av organisationen eller reflekterat över hur Sverige som medlem har och kan använda sitt medlemskap. År 2011 valde Sverige att nominera en kandidat till styrelsen för ICCROM. Kandidaten, Gunilla Lagnesjö, invaldes och därigenom har Sverige under fyra år dels kunnat följa styrelsearbetet och få en djupare inblick i styrning och drift av

¹ ICCROM är en tvåspråkig organisation, där engelska och franska är arbetsspråk. *Centre international d'études pour la conservation et la restauration des biens culturels* är det franska namnet.

² Rikstermbanken: Konservering är en behandling som görs i bevarande syfte för att motverka egenskapsförsämring eller för att bevara något till eftervärlden.

³ SS-EN 15898:2011 *Bevarande av kulturarv – generella definitioner*.

verksamheten, dels få en fördjupad insikt i hur Sverige i förlängningen kan utveckla sitt medlemskap.

Riksantikvarieämbetet har i regleringsbrevet för år 2016 fått i uppdrag att redovisa och kommentera erfarenheterna från arbetet i styrelsen för ICCROM. Av redovisningen ska även framgå vilka överväganden Riksantikvarieämbetet gör avseende hur erfarenheterna kan användas i det fortsatta arbetet både nationellt och internationellt. Uppdraget ska redovisas senast den 30 maj 2016.

Rapporten baseras på litteraturstudier och samtal med tidigare deltagare i kurser som anordnats av ICCROM. I avsnittet om erfarenheter från styrelsearbetet har information inhämtats från styrelseledamoten.

3 Organisationen ICCROM

3.1 Bildandet och syftet

Beslutet om bildandet togs av UNESCO 1956 och efter en förberedelseperiod startade ICCROM sin verksamhet 1959. Portalparagrafen i stadgarna anger att *”ICCROM’ shall contribute to the worldwide conservation and restoration of cultural property by initiating, developing, promoting and facilitating conditions for such conservation and restoration.”* Behovet av rådgivning, gemensamma principer, kvalitetshöjning genom utbildning och tillgång till vetenskapligt stöd för kulturvården bedömdes vid den här tiden som omfattande.

Verksamheten byggdes upp kring rådgivning och expertstöd till medlemsstaterna, framtagning av publikationer, skapande av specialbibliotek och arkiv, inrättandet av ett naturvetenskapligt laboratorium och utbildning av specialister i kulturvård.

3.2 Utveckling och verksamhet under 55 år

I samband med jubileet år 2009 sammanställdes en publikation om de femtio första årens verksamhet. I den beskrivs, dekad för dekad, aktuell samhällssituation och hur inriktning och aktiviteter utvecklats i relation till den.⁴

Mycket förenklat kan man beskriva att utvecklingen började i ett samlat behov att ta fram principer och metoder samt samla erfarenheter för och från återuppbyggnaden av Europa och andra områden som skadats under andra världskriget. Under det första årtiondet kom även flera stora naturkatastrofer, såsom jordbävningen i Chile 1960, översvämningarna i Florens och Venedig 1966, samt infrastrukturprojektet med Aswandammen, som ledde till flytten av Abu Simbel-templet i Egypten, att prägla verksamheten. Naturkatastrofer och avsiktlig förstörelse av kulturarv i samband med krig är två teman som följt och fortfarande följer ICCROM genom dess historia. ICCROM fungerade vid den här tiden som expertorganisation, rådgivning gavs, tillgången till ett konserveringsvetenskapligt laboratorium fanns och praktiska arbetsinsatser genomfördes.

⁴ *ICCROM and the Conservation of Cultural Heritage. A history of the organization’s first 50 years, 1959–2009.*

Under 1964 medverkar ICCROM aktivt i formuleringen av ”The Charter of Venice”⁵ som kommer att få mycket stort inflytande över kulturvården och i synnerhet byggnadsrestaurering. Grunden till utbildningsprogram inom flera områden läggs även under den här perioden. Bland annat startas *Architectural Conservation Course* som kommer att ges årligen mellan 1965 och 1998. Det är under en tid då det finns få utbildningar i världen och många av dem som utbildats av ICCROM i Rom kommer senare att bli ledare för utbildningsinstitutioner och även få inflytande över nationella kulturarvsorganisationer.

I början av 1970-talet antar UNESCO två konventioner som kommer få stor betydelse för arbetet inom ICCROM. Det är dels 1970-års *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property*, dels 1972-års *World Heritage Convention*. ICCROM ges rollen som rådgivande organ, ”*advisory body*” åt världsarvskommittén. Den senare konventionen pekar på sambandet mellan natur och kultur och en holistisk syn på kulturvården. En tanke som kommer att genomsyra kulturvården från den tiden och framåt. År 1972 antogs en policy för ICCROM som omfattar 10 punkter. Av dem kan särskilt information, utbildning, samarbete med andra internationella organisationer och kulturvårdens teoribildning lyftas fram.

Rollen som utbildningsorganisation utvecklas tydligt under 1970-talet. År 1975 startar en ny utbildning som markerar att kulturvården är på väg in i ett nytt skede, nämligen arbetet med långsiktig förvaltning och god samlingsvård. Kursen var *Security and environment in museums*, den gavs senare namnet *Preventive conservation in museums*.

Under 1980-talet kommer ICCROM tydligare att kliva ut på den globala arenan och verka för uppbyggnad av infrastruktur för kulturvården i delar av världen där sådan saknats. Det första regionala programmet *PREvention in Museums in Africa*, PREMA, genomförs. Det kommer att följas av flera liknande initiativ riktade till olika områden och de unika förutsättningar som olika regioner har. År 1984 inleder ICCROM ett samarbete med Norge kring en utbildning om de speciella kunskaper som krävs för kulturvårdsinsatser för träkonstruktioner, *International Course on Wood Conservation Technology*. Utbildningen

⁵ *International Charter for the Conservation and restoration of Monuments and Sites, “The Venice Charter 1964”.*

tillkom efter rekommendation av UNESCO 1980. Den är fortfarande efterfrågad och ges vart annat år, utlokaliserad till Norge.⁶

Parallellt med dessa nya arbetssätt väljer ICCROM att under 1980-talet mer fokuserat arbeta enligt principen ”att utbilda utbildare” och att utveckla olika didaktiska material för effektiv kunskapsspridning.

Stora samhällsomvälvningar sker under 1990-talet. Den politiska kartan omformas genom förändringar som att Sovjetunionen upplöses, Kina går mot marknadsekonomi samt att den Europeiska unionen utökar sitt medlemsantal och inflytande. Väpnade konflikter uppstår med stora konsekvenser för människor och kulturarv. Nya politiska agendor formuleras, bland annat genom introduktionen av begreppet ”hållbarhet” sprunget ur rapporten *Our common Future* från 1987. Sist men inte minst, världen digitaliseras, och det sker snabbt.

Arbetet med Världsarvskonventionen har globalt kommit igång och till stöd för förvaltningsarbetet utarbetas *Management Guidelines for World Heritage sites* som kommer att få stor spridning och översättas till många språk. Den följs av fler verktyg för världsarvsförvaltning.

Inom ICCROM pågår internt utvärderingsarbete och översyn av arbetsformer, vilket resulterar i revidering av strategier och program. Sammanfattningsvis strävar verksamheten att gå från att vara en expertorganisation till att tydligare bli en medlemsstyrd resursorganisation. Att vara en politiskt neutral plattform för samarbete inom kulturvårdens alla dimensioner med materiellt och immateriellt kulturarv uttrycks som ett mål. Generalförsamlingsmötena beskrivs bli mer aktiva och dialogen med medlemsstaterna, än viktigare för den långsiktiga planeringen. I ICCROM Newsletter nr 26 summeras förändringsarbetet och avslutningsvis sammanfattar dåvarande generaldirektören perioden med att ICCROM nu närmar sig sin vision att vara *The crossroads of people, ideas, and actions at the service of cultural heritage world-wide*.⁷

I mars 2001 sprängs två Buddastatyer inhuggna i klippväggen i Bamiyan i Afghanistan. Det är en medveten handling av talibaner, en politisk-religiös väpnad rörelse. Det är ett av de

⁶ Utbildningen organiseras av Riksantikvaren i samarbete med ICCROM och finansieras till 100 procent av norska staten.

⁷ Marc Laenen, *ICCROM Newsletter 26*.

första terrordåden mot kulturarv i modern tid som kom att få global spridning och kännedom. Dessvärre kan det ses som en markering för det som till stor del kommer att prägla verksamheten inom ICCROM under 2000-talet, nämligen ”risk”. Bland riskerna kommer även frågan om klimatförändring bli aktuell. Den omfattande påverkan förändrade vädersystem har på kulturarv bli uppenbar genom mer frekvent förekomst av kraftiga nederbörds mängder och stormar. Andra naturkatastrofer som jordbävningar, ibland med efterföljande tsunamis, skapar även en enorm förödelse oberoende av en regions utvecklingsnivå.

Teman om de risker kulturarv står inför, hur kulturarv påverkas av väpnade konflikter, hur kulturarv kan användas i samhällens läkeprocesser efter traumatiska händelser hamnar högt på agendan för verksamheten. Frågan om illegal handel med kulturarvsobjekt i spåren av krissituationer uppmärksammas. Så även effekterna på det immateriella kulturarvet när traditionsbärare oväntat försvinner eller politisk-religiösa idéer hindrar traditionella kulturella uttryck.

Ett annat tema, direkt relaterat till riskhantering, är behovet av att veta vilka kulturhistoriska monument och samlingar som vart och ett land har i händelse av någon incident som kan leda till att kulturarvsobjekt skingras eller förstörs. I samarbete med UNESCO arbetades verktyget ”RE-ORG” fram i syfte att få museer att se över ordning och dokumentation av sina samlingar. Det är ett kostnadsfritt digitalt verktyg som successivt sprids över världen.

Ytterligare en viktig konvention för kulturarvet instiftas år 2003, *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Arbetet med kulturarvets immateriella aspekter blir därigenom än viktigare att lyfta fram inom kulturvården. Ett nytt program startas, *Safeguarding Sound and Image Collections (SOIMA)* i syfte att säkra dokumentation av olika kulturella uttryck.

Ett nytt inslag är även forum-verksamhet som fungerar som ett slags tankesmedjor för olika ämnen, som exempelvis *Living religious heritage: conserving the sacred*, 2004 och *Armed conflict and conservation*, 2005. Enligt plan skulle ett forum genomföras årligen men beroende på resursbrist har det inte kunnat ske. Det senaste forumet genomfördes 2013 på temat *Forum on Conservation Science*.

Under 2000-talet första dekad genomfördes även tre längre regionala program, CollAsia 2010, AFRICA 2009 och ATHAR. Det sistnämnda programmet var riktat till den arabisktalande delen av världen och genomfördes till stora delar på arabiska. Ett fjärde program, LATAM, riktat till de spansktalande delarna av Amerika var planerat, men kom inte att verkställas.

Denna kortfattade summering av verksamheten visar bara på ett mycket begränsat urval av alla de aktiviteter, den påverkan och effekt verksamheten vid ICCROM haft. För den intresserade finns omfattande material till fördjupning.

4 ICCROM idag

4.1 Styrning och finansiering

ICCROM har en klassisk struktur för mellanstatliga medlemskapsorganisationer. Medlemmarna möts till medlemsmöten, generalförsamling, vartannat år och beslutar om verksamhetens stadgar, inriktning och budget. Generalförsamlingen utser en styrelse som i sin tur har till uppgift att se till att besluten verkställs. Styrelsen anställer en verksamhetsledare, generaldirektör, som leder verksamheten som organiseras genom sekretariatet. Antalet medlemmar var 135 stycken år 2015, en stor ökning från de tjugotvå medlemmar som deltog i det första generalförsamlingsmötet 1960.

Det finns väl utarbetade dokument som beskriver de olika funktionernas uppdrag och roller. Utöver stadgarna finns *Rules and Procedures*, som beskriver genomförandet av generalförsamlings- och styrelsemöten. Verksamhetens inriktning styrs av en sexårsstrategi som tas fram av styrelsen. Med utgångspunkt från den tar generaldirektören fram förslag till en tvåårig verksamhetsplan. Båda dessa dokument beslutas av generalförsamlingen.

Styrelsen består av 25 valda medlemmar. Styrelsemandatet är på fyra år och halva antalet medlemmarna väljs vartannat år. På så sätt behålls en kontinuitet och kunskapsöverföring inom styrelsen. Därtill kommer sex ex officio medlemmar.⁸ Dokument, protokoll och minnesanteckningar finns tillgängliga på ICCROM:s hemsida, men kräver inloggning.

ICCROM har sedan 1990-talet arbetat med att lyfta fram perspektivet att verksamheten är medlemsstyrd och att medlemskapet ger tillgång till visa resurser och en plattform för samarbeten.⁹ Verksamheten utgår från idén om aktivt medlemskap med egeninsats i globala samarbeten, där ICCROM har rollen som facilitator. Det är en förändring från 1960-talets expertroll.

Verksamheten finansieras via medlemsavgifter som bestäms i enlighet med vedertagna system inom FN. Sedan början av 2000-talet har medlemmarna beslutat om *zero nominal*

⁸ Se detaljer i Bilaga 1.

⁹ *How we work*, <http://www.iccrom.org/about/how-we-work/> (2016-04-08).

growth (ZNG) av avgifterna. Det innebär att ingen uppräknig av summorna sker i relation till inflation eller andra faktorer. Den ekonomiska ramen är därigenom satt. När nya medlemmar ansluts blir det fler som delar på ansvaret för finansieringen. Den avgift Sverige betalar sjunker därigenom för tillfället beroende på att fler medlemmar tillkommit.¹⁰ Därutöver tillkommer allehanda extern finansiering genom donationer och partnerskap. Betalningsviljan hos medlemsstaterna är god och få har skulder till ICCROM.

Reellt innebär det att den del av ekonomin som utgörs av medlemsavgifter successivt urholkas beroende på inflation med mera. Den ekonomiska situationen utgör en utmaning för organisationen. Utmaningen kan sägas vara både positiv och negativ. Minskande resurser kräver kreativ och innovativ översyn av traditionella arbetssätt och kostnadsbild, vilket kan leda till nya mer effektiva arbetsformer. På den negativa sidan bör man väga in att stora arbetsinsatser behövs för att finna extern finansiering.

En kostnadsdrivande fråga är att verksamheten är tvåspråkig, vilket innebär att officiella möten simultantolkas och att all dokumentation ska finnas på engelska och franska. För arbetsmaterial och informella möten används engelska.

Budgeten för tvåårsperioden 2014/2015 var 10 720 747 euro, varav medlemsavgiften utgör 77 procent.¹¹ Utöver den ekonomi som hanteras av ICCROM tillkommer betydande summor via samarbetsprojekt där ekonomin hanteras av en annan huvudman. Därutöver bidrar den italienska staten med samtliga lokalkostnader.

4.2 Verksamhetens inriktning

ICCROM är en politiskt neutral expertorganisation. Det är viktigt att understryka då många aktiviteter har varit och är, relaterade till konfliktområden där kulturarvet skadats på olika sätt.

Med kulturarv avses alla materiella och immateriella uttryck av mänsklig aktivitet genom tiderna. ICCROM har sedan dess bildande haft en helhetssyn på sambanden mellan kulturmiljö, kulturarvsföremål och människan.

¹⁰ År 2012 var avgiften 39 665 EUR, 2014 var den 36 316 EUR.

¹¹ Den svenska avgiften var 36 316 EUR 2015 och den ligger inom budgeten för UNESCO

Verksamheten grupperas under fem rubriker:¹²

- *Training*: utbildning och kompetenshöjande insatser.
- *Information*: internationellt specialbibliotek, arkiv och sociala media.
- *Research*: möten och konferenser, stödja utvecklingen av teori och metodologi.
- *Cooperation*: teknisk rådgivning, samarbetsinitiativ av olika slag.
- *Advocacy*: vara ambassadör för fackområdet kulturvård.

Aktuell strategisk inriktning för perioden 2012–2017:¹³

- *Developing and Promoting Disaster and Risk Management.*
- *Integrating Material Science and Technology with Conservation.*
- *Improving Conservation and Management Practices through the World Heritage Convention.*
- *Promoting People-Centered Approaches to Conservation: Living Heritage.*
- *Building Regional Collaboration.*

Utbildningskonceptet har sedan start byggt på principen att det är en fortbildning av personer som ”är mitt i karriären”, det vill säga med några års erfarenhet, men som ännu inte tagit steget till högre positioner. De olika utbildningar som planeras följer den strategiska inriktningen för ICCROM och byggs upp som projekt, med förstudie av behov och förutsättningar, formulering av syfte, mål och målgruppsanalys, planering av aktiviteter och avslutas med utvärdering. De senast tillkomna utbildningarna har ett stort fokus på hot mot, och risker för, kulturarv.

Deltagarna väljs noga ut för att skapa grupper där olika professioner, som på ett eller annat sätt arbetar med kulturvårdsfrågor ska mötas. Den geografiska representationen är viktig liksom att deltagarna har en position i sitt land som innebär att de kan använda och sprida den kunskap de bygger under utbildningen. Utbildningarna har ofta varit förhållandevis långa, inledningsvis sex månader, numera ofta fyra till åtta veckor.

Därutöver kan behovsstyrda specialutbildningar eller ”kompetenshöjande insatser” av olika längd arrangeras. Under de senaste åren har även kortare sommarkurser och utbildning per

¹² Program och budget finns att ta del av i sin helhet på ICCROM hemsida. Där hittar man även en informativ broschyr som sammanfattar verksamheten.

¹³ Se ovan, not 12.

distans prövats. I nära samverkan med UNESCO/World Heritage Centre ges även olika utbildningar kring världsarvsförvaltning.

4.3 Relation till Förenta Nationerna (FN)

ICCROM skapades av UNESCO. Det är en fristående organisation, men den tillhör inte gruppen av FN:s fackorgan.¹⁴ Dock räknas ICCROM till den så kallade FN-familjen, som består av ett stort antal organisationer av skiftande karaktär.

ICCROM tillämpar FN:s regler för anställning och tillhör dess pensionssystem.

4.4 Relationen till italienska staten

Italien har varit värdland för organisationen sedan start. Överenskommelse om att italienska staten tillhandahåller lämpliga lokaler och att ICCROM ges skatteimmunitet i enlighet med internationella överenskommelser finns. Under 2010-talet har dessa avtal varit uppe till diskussion med Italien och i synnerhet skattefrågan har ifrågasatts av den italienska skattemyndigheten.

En av anledningarna till placeringen i Rom var att där fanns flera institut för kulturvård specialiserade inom monumentvård och föremålskonservering. Ett nära samarbete finns sedan start med *Instituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro* (ISCR). Det finns även samarbete med fler italienska organisationer via olika typer av avtal. En av dem som ligger utanför de traditionella kulturvårdsinstitutionerna är exempelvis den italienska kulturarvspolisen *Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale*. ICCROM stödjer även Italiens initiativ från 2016 att i samarbete med UNESCO inrätta en insatsstyrka för att skydda viktiga kulturhistoriska monument och föremål i konfliktzoner.

¹⁴ Fackorganen samarbetar med FN, men är självständiga internationella organisationer för samarbete inom olika områden. De benämns ”*specialized agencies*” på engelska. De har specialiserat sig på vissa ämnesområden eller fack, exempelvis UNESCO, FAO, WHO.

5 Sverige och ICCROM

5.1 Medlemskap och nationell organisation

Sverige blev medlem i ICCROM 1969.¹⁵ En bidragande faktor var sannolikt Sveriges deltagande i de internationella räddningsinsatserna efter de omfattande översvämningarna i Florens 1966. Insatsen *Centro Nordico del Restauro a Firenze* pågick från 1967 till 1970 och cirka hundra konservatorer från de nordiska länderna deltog.¹⁶ ICCROM deltog i arbetet på plats i Italien och den nordiska organisationen bör ha fått kontakt med ICCROM och dess verksamhet under de år räddningsarbetet pågick.

Kontaktpunkt för kommunikation med Sverige är Kulturdepartementet. Medarbetare från Riksantikvarieämbetet och från Göteborgs universitet, Institutionen för kulturvård, har utsetts att representera Sverige vid generalförsamlingen under de senaste mötena.¹⁷

I en sammanställning från 1979 anges att ett 20-tal svenskar deltagit i utbildningsprogram vid ICCROM¹⁸. Under den senaste 10-årsperioden har ett fåtal svenskar deltagit i utbildningar. Det förekommer att professionella personer inom kulturvården i Sverige bjuds in som utbildare till ICCROM. Ett betydande samarbete genomfördes under 2000-talet, då Sverige var delfinansierad av det regionala programmet AFRICA 2009. Sverige, via Riksantikvarieämbetet, var partner i det senaste genomförda forumet 2013.

Det tycks inte ha funnits någon institution i Sverige som har haft i uppdrag att aktivt bygga upp relationen med ICCROM, verka för fler deltagare i utbildningsprogrammen, fånga upp nyutbildade och ta tillvara deras erfarenheter mer systematiskt. Riksantikvarieämbetet har främst varit aktivt i samband med generalförsamlingarna. Sammanfattningsvis kan relationen beskrivas mer som ad hoc och individbaserad än systematisk och institutionell.

¹⁵ Förarbete och beslutshandlingar har inte studerats inom arbetet med framtagandet av den här rapporten.

¹⁶ Inom Nordiska Konservatorsförbundet pågår ett arbete med att dokumentera minnen och samla bilder från insatsen.

¹⁷ Se bilaga 1 för detaljer.

¹⁸ *ICCROM comes of age, 1959–1979.*

5.2 Generalförsamlingsmöten och styrelseuppdrag

Generalförsamlingsmöte hålls vart annat år. Kulturdepartementet utser formellt de svenska delegaterna.¹⁹

Sverige har nominerat kandidater till styrelsen för ICCROM två gånger. Under perioden 1973–1976 var C. F. Mannerstråle och under 2012–2015 Gunilla Lagnsjö styrelseledamöter. De nordiska länderna har en informell överenskommelse om att cirkulera åtagandet att nominera en kandidat till styrelsearbetet i ICCROM. Sedan 1990 har det alltid funnits en styrelsemedlem från ett nordiskt land. Norge nominerade en kandidat vid det senaste generalförsamlingsmötet.²⁰ Styrelseuppdraget handlar inte om att representera sitt land utan att bidra med sin kompetens inom kulturvården.

5.3 Inverkan på kulturvården i Sverige

ICCROM kom att bli en betydande faktor för den teoribildning och framväxten av de normsystem som utvecklades inom kulturvården under efterkrigstiden i framför allt Västeuropa och Nordamerika. Flera ledande experter knöts till verksamheten, erfarenheter sammanfattades i litteratur som fick stor spridning och ICCROM medverkade vid internationella möten där grundläggande gemensamma principer fastställdes.

Med undantag av några kortare initiativ fanns ingen byggnadsrestaurerings- eller konserveringsutbildning i Sverige före 1980-talet. De utbildningar som fanns tillgängliga via ICCROM var främst inriktade på arkitektur och muralmåleri och det är rimligt att anta att det 20-tal svenskar som deltagit i utbildningsprogram fram till 1979²¹ efter utbildning kommit att verka i Sverige inom de områdena och på så sätt påverkat utvecklingen nationellt.

Inom Etnologiska institutionen vid Göteborgs universitet och det embryo som längre fram kom att utvecklas till Institutionen för kulturvård, kom ICCROM indirekt att få ett starkt inflytande på uppbyggnaden av utbildningsprogrammen för bebyggelseantikvarier och

¹⁹ Se bilaga 1 för detaljer.

²⁰ Se bilaga 1 för detaljer.

²¹ *ICCROM comes of age, 1959–1979*. Någon fördjupad studie av vilka dessa var har inte gjorts. Elva deltog i Arkitekturstudiet, två i Muralmålerikurs, tre i Conservation Science och två i Förebyggande konservering (Security and Environment).

konservatorer. Utbildningarna har från starten i slutet av 1970-talet haft en tydlig inriktning på att placera kulturvården och bevarandenaspekterna i samhälleligt och globalt kontext. Studenterna introducerades från start i *internationell charters* och andra principiella dokument. Bernard Fieldens²² texter, exempelvis *An introduction to conservation of cultural property*, kom att bli standardlitteratur under utbildningarnas uppbyggnadsperiod. Idag är Jukka Jokilethos²³ texter, till exempel *A History of Architectural Conservation*, viktiga standardverk inom bygnadsrestaurering. Det görs regelbundet studiebesök av kulturvårdsstudenter till huvudkontoret i Rom.

Sedan 1980-talet har antalet utbildningar inom kulturvården, bygnadsrestaurering, föremålskonservering, fornvård, naturvård med flera, utvecklats i landet och hela sektorn professionaliserats. Utbildningarna och utövandet sker i dag med internationell utblick och teoribildning. I dessa sammanhang förekommer ofta referenser till ICCROM och i många fall har ICCROM varit organisatör för sammankomster där representanter för kulturvården arbetat fram och antagit vägledande dokument.

5.4 ICCROM som fortbildare

Under den senaste 10-årsperioden har ett fåtal svenskar deltagit i utbildningar. Då kurserna vänder sig till yrkesverksamma och sträcker sig över sex till åtta veckor blir de dyrbara för arbetsgivaren genom produktionsbortfall och merkostnader för utlandsvistelse. Det är en begränsande faktor för deltagande

Personer från Sverige har dock, trots det, deltagit i längre och kortare kurser. De längre har täckt breda kursteman som *Conservation of Built Heritage* och *First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflicts*, medan de kortare har haft karaktären av specialutbildning riktad till en viss målgrupp. Det senare exemplet gäller kursen *International Summer School on Communication and Teaching Skills in Conservation and Science*.

Samtal med tre tidigare kursdeltagare har visat att gemensamt för dem är att de själva letat upp utbildningarna och föreslagit för sina arbetsgivare att de skulle ansöka om deltagande. I två av fallen har arbetsgivaren ställt sig positiv till deltagande och även haft en plan för hur

²² Fielden var generaldirektör för ICCROM 1977–1981.

²³ Jokiletho arbetade på ICCROM i 28 år, bland annat som koordinator för *The architectural conservation course*.

kunskapen efter utbildning skulle kunna arbetas in i det löpande arbetet. Finansieringen har lösts via anslag och stipendier. Ansökningsförfarandet är individuellt.

I ett tredje fall skedde utbildningen på eget initiativ och delvis på egen tid. Det fanns ingen plan för hur kunskapen skulle användas av arbetsgivaren. I det fallet menar dock deltagaren att hon haft nytta av utbildningen i sin fortsatta karriär och att hon även bidragit till att implementera kunskap om riskhantering nationellt genom undervisning av studenter, kursverksamhet och som delarrangör i en riskkonferens 2014.²⁴

Gemensamt för kursdeltagarna är att de vittnar om att deras internationella perspektiv har fördjupats och att det har varit utvecklande att mötas över kulturella gränser och i mötet kunnat konstatera att ”frågeställningarna är desamma, men förutsättningarna är olika”.

Utbildningarna har haft hög kvalitet och följt en tydlig pedagogisk modell som varierat något mellan de olika kurserna. Ett genomgående tema har varit att varva teori och praktik samt att använda daglig reflektion och utvärdering. En av dem som deltagit i utbildning menar att hon utöver fackkunskap inspirerats pedagogiskt och anammat metodiken i sitt eget arbete. Ett stort antal kvalificerade gästföreläsare från skilda delar av världen har deltagit i utbildningen. Utmaningarna har varit att överbrygga problem med kommunikation mellan deltagarna. Avancerade diskussioner kring kulturvård kräver att alla är införstådda med viktiga begrepp på arbetsspråket, som har varit engelska. Ett par av de tidigare kursdeltagarna har efter genomgången kurs kontrakterats att undervisa på andra kurser i ICCROM:s regi.

Efter utbildning har en av deltagarna kommit att bidra till att utveckla det nationella arbetet med kulturarv och riskhantering. Utbildningen visade hur integrerade kulturarvs- och kulturvårdsfrågorna är i alla samhällssektorer och genom den fördjupade insikten har hon medverkat i att bygga upp samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, SMHI med flera. Engagemanget har även lett till inbjudningar att tala om arbetet internationellt, exempelvis vid *Cultural Heritage and Disaster Resilient Communities* som var ett förmöte inför det tredje *United Nations World Conference on Disaster Reduction* som hölls i Sendai, Japan.

²⁴ Riskhantering och kulturvård, Riksantikvarieämbetet, december 2014.

Under arbetet med att sammanställa rapporten har inte några samarbetsprojekt mellan ICCROM och något av de svenska universiteten identifierats.

5.5 Internationellt samarbete genom ICCROM

Sverige har aktivt deltagit i aktiviteter organiserade via ICCROM vid två tillfällen under 2000-talet. Det första var ett omfattande åtagande med finansiering av programmet AFRICA 2009.

År 1996 genomfördes en studie av tillståndet för bevarandefrågorna för det fasta kulturarvet, *immovable cultural heritage*, i länderna söder om Sahara. Utvecklingsbehovet bedömdes omfattande. Det resulterade i programmet AFRICA 2009 som pågick under tolv år och i vilket trettiotvå afrikanska länder deltog. Det övergripande syftet var att stärka kulturvårdens system för att förvalta, konservera och restaurera kulturarv i form av byggnader, monument och kulturlandskap. Ett viktigt inslag i projektet var att arbeta med lokala hantverkstraditioner och handlingsburens kunskap, det vill säga immateriellt kulturarvsbevarande. Projektet finansierades via SIDA.²⁵ Sverige medverkade inte i det praktiska arbetet. En tydlig strategi för genomförandet var i stället: i Afrika, av Afrika, för Afrika.

Det andra tillfället var som partner i det tillfälliga konsortium som skapades för att genomföra *Forum on Conservation Science* 2013. Riksantikvarieämbetet tillfrågades direkt av ICCROM om man var intresserad att medverka som partner. Forumet hade formen av en tankesmedja med särskilt utvalda deltagare, varav tre kom från Sverige. Syftet var att skapa en plattform för att undersöka aktuell situation för forskning relaterad till kulturvård och hur den bidrar till utförande av och kvaliteten på kulturvårdsinsatser. Ett centralt perspektiv var även att diskutera effekten av kulturvården och hur *conservation science* kan bidra till att skapa ett hållbart samhälle. Inriktningen svarade väl mot det utvecklingsarbete med uppbyggnad av ett kulturvårdslaboratorium och den generella förstärkning av det naturvetenskapliga perspektivet inom kulturmiljövården och hos minnesinstitutionerna²⁶ i Sverige som Riksantikvarieämbetet leder.

²⁵ Sverige, Norge och Finland var huvudfinansierare via sina biståndsorganisationer. Sverige bidrog med 42 procent av budgeten, 4 200 000 EUR.

²⁶ Arkiv, bibliotek och museer.

Riksantikvarieämbetet deltog som aktivt arbetande partner.²⁷ Globala trender identifierades och rekommendationer om fortsatt inriktning togs fram. Efter förslag från Riksantikvarieämbetet bjöds bland annat direktören för Stockholm Environment Institute, Johan L. Kuylenstierna in som inspirationstalare. Positionsdocument och resultat från förberedande studier presenteras i slutdokumentet *Conservation Science. Papers arising from the ICCROM 2013 Forum on Conservation Science*. Deltagandet har genererat kontakter och nätverk för presumtiva framtida samarbeten, exempelvis inom det Europeiska projektet *European Research Infrastructure on Heritage Science* (E-RIHS). Vidare deltog två forskare inom kulturvård från Göteborgs universitet. Erfarenheter från Forumet förväntas därigenom tas om hand inom Göteborgs universitets styrkeområde *Critical Heritage Studies*.²⁸

²⁷ Riksantikvarieämbetet avsatte 10 000 EUR samt arbetstid.

²⁸ *Critical Heritage Studies*: <http://criticalheritagestudies.gu.se/svenska>.

6 Erfarenheter från styrelsearbete 2012–2015

Vid generalförsamlingsmötet 2011 valdes Gunilla Lagnesjö in i styrelsen. Hon har under fyra år haft ett personligt mandat baserat på professionell kompetens.²⁹

Riksantikvarieämbetet har inhämtat följande erfarenheter och iakttagelser från henne.

6.1 Styrelsens arbete

Varje styrelse har sin möteskultur. Under den period som Gunilla Lagnesjö deltagit i styrelsearbetet har en öppen och inkluderande stämning mellan styrelseledamöterna upplevts. Det har varit viktigt, men även en personlig utmaning, att sätta sig in i styrelsens mandat, roll och systemen för uppföljning av beslut samt att hantera en möteskultur där två officiella språk färgade av delegaternas modersmål blandas. Närvaron av de trettioen delegaterna vid mötena har generellt varit mycket hög.

Styrelsen sammanträder en gång per år. Övrigt styrelsearbete sker via e-post och digitala hjälpmedel. Under mandattiden har två olika ordföranden lett styrelsens arbete och varit kontaktperson gentemot generaldirektören. Ordförandeskapet kräver en betydande arbetsinsats. En viktig uppgift är återrapportering från generaldirektören och verkställande utskottets möten för att ledamöterna ska kunna följa verksamhetens utveckling på distans. Generellt har styrelsen haft en mer aktivt arbetande roll än förväntat och i vissa fall har gränsdragningen mellan styrelsens ansvar och generaldirektörens ansvar att lösa vissa frågor upplevts som något otydliga. Stöd har då tagits i stadgar och *Rules and Procedures*.

Styrelsen väljer ordföranden och två ledamöter till sitt verkställande utskott. Ett sådant åtagande kräver en stor arbetsinsats och efter samråd med arbetsgivaren avstod Gunilla Lagnesjö från att kandidera till någon av posterna. Det hade dock gett möjlighet till ett större inflytande över verksamheten. Samtidigt har det under mandattiden varit möjligt att

²⁹ Lagnesjö har bred erfarenhet av föremålskonservering med särskilt fokus på textilier. Hon har lång erfarenhet av ledning av kulturvårdsverksamhet på regional nivå och är sedan 2008 anställd av Riksantikvarieämbetet. Mer info www.linkedin.com

som ledamot kandidera till och även leda olika arbetsgrupper.³⁰ På så sätt anser sig Gunilla Lagnesjö kunnat arbeta effektivt, även om hon inte varit en del av det verkställande utskottet.

Transparens i verksamheten är viktig. Under 2000-talet drev styrelsen ett aktivt arbete med ökad transparens i ekonomiredovisningen. Den har förbättrats betydligt, men pedagogiken i presentationen av ekonomin kan förbättras. Från 2016 kommer ICCROM gå över till ett ekonomiredovisningssystem som används inom ett stort antal FN-relaterade organisationer. Det förväntas göra ekonomin än mer transparent och kommunicerbar. För någon som arbetar i Sverige med slimmade organisationer framstår ekonomibemanningen som stor inom ICCROM, sett i relation till ekonomins volym. Man bör dock väga in att de hanterar medel som transfereras internationellt över hela världen och även många extrainkomster som kan kräva särskild redovisning.

6.2 Varumärket ICCROM

ICCROM är ett mycket starkt och väl inarbetat varumärke inom kulturvården. Behovet av strategisk kommunikation gentemot utvalda målgrupper, bland annat inom FN-familjen, har diskuterats i styrelsen. Syftet är att skapa synergier mellan olika organisationer, exempelvis de som arbetar med katastrofberedskap och riskreduktion.

För Sverige har deltagandet som partner i *Forum on Conservation Science* inneburit att Riksantikvarieämbetets, och indirekt Sveriges varumärke, har lyfts fram internationellt tillsammans med ICCROM. Det har varit ett viktigt tillfälle att visa den kapacitet som finns inom kulturvården nationellt.

Samverkan med ICCROM är intressant för många organisationer. Ett antal *Letter of Intent* och *Memorandum of Understanding* har tecknats under den senaste fyraårsperioden. Förklaringen är att det är en stark tradition inom många länder och organisationer att visa ömsesidigt intresse för varandras verksamhet på det sättet.

³⁰ Lagnesjö har deltagit i arbetsgrupp för Ekonomisk utveckling, tvådagars workshop om Strategiska mål, samt lett arbetsgruppen för Tematiskt Generalförsamlingmöte.

6.3 Strategisk inriktning och verksamhetsplanering

Planeringshorisonterna blir av förklarlig anledning mycket långa i en verksamhet som har generalförsamlingsmöte vartannat år. Verksamheten måste därför å ena sidan följa uppsatt strategisk inriktning och å andra sidan kunna ha en flexibilitet att agera snabbt på oväntade händelser i omvärlden.

För att illustrera det så startade arbetet med att revidera den strategiska inriktningen för sexårsperioden 2018–2023 redan 2014. Förslaget ska vara klart till styrelsemötet 2016 för att beslut ska kunna tas av generalförsamlingen 2017. Parallellt med detta ska generaldirektören arbeta fram förslag till verksamhetsplan för perioden 2018–2019. Ett långsiktigt, flexibelt och visionärt tänkande behövs i dessa processer. Samtidigt reagerade ICCROM inom mindre än 48 timmar på den omfattande jordbävningen i Nepal våren 2015 och kunde därigenom effektivt bidra till organiserandet av återhämtningsarbetet.

ICCROM har en arbetsmetod som utgår från synsättet att kulturvård är en integrerad del i samhället. Samverkan är även ledord i verksamheten. Gunilla Lagnesjö bedömer att den kommande strategin kommer ha en tydlig koppling mot Agenda 2030, särskilt delarna om social hållbarhet och miljöfrågor. Hon bedömer också att strategisk samverkan inom FN-familjen kommer att lyftas fram och att samverkan med organisationer som arbetar med riskbedömningar och med katastrofinsatser kommer att öka.

6.4 Verksamhetsutveckling och uppföljning på regionala program

Verksamheten bygger på globala-, regionala- och tematiska program. När programmen avslutas är det viktigt att de ges förutsättningar att leva vidare självständigt. Olika modeller för det prövas.

AFRICA 2009 resulterade i två fristående utbildningscentra, ett för det fransktalande Afrika, *L'Ecole du Patrimoine Africain* (EPA) och ett för det engelskspråkiga, *Centre for Heritage Development in Africa* (CHDA). EPA utvecklas väl. Generaldirektören för ICCROM sitter i styrelsen och EPA har grundfinansiering via en fond som förvaltas av ICCROM. CHDA har en blygsam verksamhet i brist på stabil finansiering trots upprepade

försök från ICCROM för att skapa regionalt engagemang från kontinentens samarbetsorganisationer.

En annan modell har valts för programmet *Architectural and Archaeological Tangible Heritage in the Arab Region* (ATHAR). En regional satellitverksamhet har etablerats i Sharjah, som är en del av Förenade Arabemiraten. Finansieringen kommer till stor del från Sharjah och verksamheten bedrivs på arabiska. Centret kan komma att bli centralt i relation till de omfattande behov av kulturvård som finns i arabisktalande delar av världen i kölvattnet av pågående konflikter. Den tydliga relationen som del av ICCROM som är en politiskt neutral expertorganisation gör det möjligt att arbeta med kulturarvet även under pågående konflikter. Verksamheten definieras som ett pilotprojekt och kommer att kräva en genomgång av stadgar, definition av styrelsens åtaganden och mandat. Den generella idén om globalt spridda regionala centra bör bevakas i den kommande strategin för ICCROM, då det är en viktig utvecklingsfråga.

6.5 Sekretariatet och bemanning

Den fast anställda personalen är liten, cirka 30 personer. Personalen i kärnverksamheten reser mycket, i synnerhet de som arbetar med världsarvsfrågor. Engagemanget för utbildningskvalitet men även de sociala aspekterna för att alla ska trivas, är stort under kursperioderna. Det allmänna intrycket är att man har höga kvalitetskrav på verksamheten och att personalen arbetar mycket.

För att förstärka sina resurser tar ICCROM emot så kallade ”*secondments*”. Det är kvalificerad personal som finansieras av ett medlemsland och placeras på ICCROM för att delta i löpande arbetsuppgifter. Japan har ett sådant arrangemang och personen byts vart annat år. Frankrike bekostar en tjänst som förvaltar finansieringsfonden för EPA. Ett *secondment* kan ses som en avancerad kompetensutvecklingsperiod för en person från ett medlemsland och som en extra insats för organisationen utöver medlemsavgiften.

ICCROM har även ett utbyggt system med att ta emot oavlönade praktikanter. Individuell ansökan sänds på eget initiativ direkt till sekretariatet i Rom. Praktikanterna är ofta i början av sin karriär och stannar i snitt i tre månader. De väljs ut för att kunna medverka som assistenter i olika utvecklingsprojekt eller utbildningsprogram. En svensk erbjöds praktikplats 2013 för att arbeta med *Forum on Conservation Science*. Praktikanten ombads

av Riksantikvarieämbetet att göra en utvärdering av praktikperioden.³¹ Det kan konstateras att det finns en god möjlighet att genom ICCROM skapa förutsättningar för yngre professionella personer att lära känna en internationell miljö och bygga nätverk för framtiden. Finansieringsfrågan måste dock ses över på nationell nivå.

6.6 Lokaliseringen till Rom och lokaler

Lokaliseringen till Rom har historiska orsaker och har i princip fungerat väl. Italienska staten tillhandahåller lokaler kostnadsfritt och erbjuder skatteimmunitet.

Lokalerna finns i det historiska Rom, Trastevere. Byggnaden har successivt visat sig ha betydande försvagningar. År 1977 kollapsade en del³² och ersattes med nybyggnation. Resterande delar visar tecken på försvagning och vissa delar är helt avstängda för besök. Italienska staten har utfäst att andra lokaler ska erbjudas. Dessa ligger i en närliggande historisk byggnad, som först måste undersökas arkeologiskt med tillhörande utgrävning, därefter restaureras och anpassas. Arbetet startade på 2000-talet och är långt ifrån klart. Frågan är problematisk och har löpande följts upp i styrelsen. ICCROM måste kunna garantera personalens och besökares säkerhet.

Italienska staten ligger även efter med ersättning för lokalunderhåll, larm och säkerhet samt har ifrågasatt skatteimmuniteten för personalen. Frågan kompliceras av att varje gång Italien byter regering måste nya förhandlingar påbörjas. Efter en lång period av stillastående i renoveringen och anpassningen, avsattes medel för de nya lokalerna i den italienska budgeten för 2016 och ljusningar i skattefrågan finns.

6.7 Kritiska röster om ICCROM

Gunilla Lagnesjö har inte tagit del av någon extern utvärdering av verksamheten vid ICCROM. En del ifrågasättande och kritiska röster har dock fångats upp. Nedan presenteras och bemöts några av synpunkterna.

³¹ Erika Andersson. Praktiktjänstgöring på ICCROM, september – december 2013.

³² En dramatisk händelse där ingen människa kom till skada.

”ICCROM är gammaldags och trögt”

Det inte Gunilla Lagnesjös bild av verksamheten. ICCROM är som alla internationella organisationer omgärdad av ett strikt regelverk, planeringshorisonterna är långa och femtioåriga traditioner ska hanteras. Samtidigt pågår ett förändringsarbete i relation till samtidens globala utmaningar. Generaldirektören är mycket viktig för utvecklingsarbetet liksom styrelsens ordförande. Rekryteringen av generaldirektören bör därför ske med omsorg. De nya digitala möjligheterna för kommunikation gör globalt arbete enklare att genomföra. Öppenheten för att pröva nya sätt att använda traditionella arenor visar på flexibilitet. Ett exempel är genomförandet av tematiskt generalförsamlingmöte för vitalisering av mötet och inspiration till dialog om viktiga kulturvårdsfrågor mellan delegaterna.

”Vi som medlemsland får inte det stöd vi behöver fast vi betalar medlemsavgift.”

Kommentaren speglar vissa medlemmars syn på det äldre sättet att arbeta och förväntningar på ICCROM som expertorganisation. Verksamheten har förskjutits mot att vara en plattform för samverkan, att ge stöd och erbjuda olika verktyg som kan användas självständigt. Det arbetssättet bygger därigenom på ett aktivt agerande från medlemsländerna. Samtidigt ser ICCROM ett behov av att öka sin kapacitet att snabbt bistå enskilda medlemsländer eller geografiska områden vid extraordinära händelser som naturkatastrofer. I det fallet i rollen som en insats grupp, *rescue team*, i samverkan med andra katastroforganisationer.

”Utbildningsplatserna är dyra och bara ett fåtal ges exklusiv utbildning.”

Utbildningsplatserna är dyra och det ligger en del i kritiken enligt Gunilla Lagnesjös bedömning. Styrelsen har understrukt perspektivet ”utbilda utbildare” för högre effekt. Nya pedagogiska former som blandar IT-teknik och fysiska träningstillfällen prövas. Utbildningar av olika längd riktade till nischade målgrupper ges även. Man bör dock vara medveten om skillnader i förförståelse och teoretisk överbyggnad hos kursdeltagare från olika delar av världen. Den holistiska integrerade synen på kulturvård som ICCROM står för kräver tid att ta till sig för den som inte tidigare är skolad i ett sådant sätt att tänka. Då behövs lång kurstid vilket medför större kostnader.

”Det är för lite personalcirkulation.”

Många av medarbetarna har arbetat länge och är mycket erfarna. Den lilla personalstyrkan gör att det finns lite utrymme för att ta in särskilda experter annat än inom utbildningsbudgetarna. Inom styrelsen har diskuterats möjligheten att föreslå tidsbegränsade tjänster för en större cirkulation av intressanta kompetenser inom kulturvården som skulle kunna berika och utveckla ICCROM i linje med de strategiska prioriteringarna. Det anses särskilt viktigt för att ligga i framkant inom teoribildning. Bemanningen är dock en fråga för generaldirektören att lösa, som del av den löpande verksamheten vid sekretariatet.

”Måste man verkligen arbeta tvåspråkigt på engelska och franska”

Den frågan har varit uppe till diskussion inom styrelsen. Att arbeta på engelska och franska speglar traditionen för tiden för bildandet av ICCROM. Det är dyrt med översättning och simultantolkning och kostnaderna belastar verksamhetsmedlen. Vidare diskuteras språkkravet som en begränsande faktor vid rekrytering av personal. Möjligheten att kräva engelska och ett av FN:s officiella språk har diskuterats vilket skulle öka antalet presumtiva kandidater. Möjligheten att gå över till engelska som arbetspråk för styrelsen har även förts fram som förslag. Sådana förslag bemöts dock negativt från fransktalande länder. Att genomföra en sådan förändring och att styrelsen skulle driva frågan i generalförsamlingen har i nuläget bedömts omöjligt.

”Det globala perspektivet gör att verksamheten närmar sig biståndsarbete.”

Påståendet kan bemötas med att i de mer utvecklade delarna av världen finns i dag en stark infrastruktur för kulturvårdsfrågorna. Det finns lagstiftning, myndigheter och utbildningsprogram för konservering och restaurering av landskap, bebyggelse och föremål. ICCROM bör därför, i enlighet med stadgarna, ta rollen att stödja uppbyggnaden av infrastruktur i de delar av världen där det saknas. De regionala programmen är ett sätt att svara mot behov av kompetenshöjning i olika delar av världen. Med region menas i de fallen ofta ett större geografiskt område, ibland en hel kontinent.

6.8 Insikter från styrelsearbetet och rekommendationer

ICCROM är en komplex organisation och verksamhet som det kräver tid att förstå. Samtidigt behöver man förstå den ganska väl för att på ett effektivt sätt kunna använda den som en plattform för internationell samverkan. Den möjlighet som Sverige nu har, genom

att ha varit aktiv i styrelsen och som partner i större projekt, bör tas tillvara. Generellt bör ett arbetssätt som stödjer andra åtaganden inom FN-familjen tillämpas, särskilt olika aktiviteter kopplade till UNESCO.

Sverige bör prioritera att stödja utvecklingen av ICCROM som ett nav och sambandscentral för kulturvårdsfrågor globalt. Genom att vara synlig inom ICCROM skapas förutsättningar för internationella nätverk och samarbete med kvalificerade partner över hela världen. Vidare bör aktivt deltagandet i forum och utvecklingsarbeten öka både genom finansiering och aktivt arbete. Erfarenheterna från partnerskapet i *Forum on Conservation Science* och den ökade insikt det gett om nyttan med konserveringsvetenskap på nationell nivå stärker ett sådant förhållningssätt.

I det sammanhanget bör den roll som ICCROM önskar ta, med samordning av akuta räddningsinsatser samt konservering och restaurering efter naturkatastrofer och konflikter, stödjas. Den senare frågan bör bevakas som del av Sveriges uppföljningsarbete av Säkerhetsrådets resolution 2199/2015 *Threats to international peace and security caused by terrorist acts*, avseende finansiering av terrororganisationer genom illegal handel med kulturföremål.

I Sverige finns utbildningar av hög kvalitet inom kulturvård. För att svenska arbetsgivare ska satsa på att vidareutbilda medarbetare vid ICCROM bör det finnas ett tydligt mål och en beredskap att ta hand om vunnen kunskap, till exempel för att bygga upp särskild kapacitet och nätverk inom ett område. Sverige bör i gengäld kunna erbjuda utbildare inom en rad områden, något som kan utvecklas i dialog med ICCROM.

Den roll som utbildare ICCROM har inom världsarvsförvaltningen och de eventuella behov som finns i Nordeuropa bör undersökas närmare. Potentialen för en generell kapacitetshöjning bland nationella förvaltare, genom en mer frekvent användning av särskilt framtagna metoder för världsarv, bedöms som god.

Systemet med att ta emot praktikanter som deltar som assistenter i verksamheten vid ICCROM skapar förutsättningar, särskilt för yngre professionella personer, att lära känna en internationell miljö och bygga nätverk för framtiden. Genom en nationell samordning

och dialog med ICCROM kan antalet praktikanter öka och på så sätt skapas fler kontaktytor med verksamheten och generella förutsättningar för ökat internationellt arbete.

Att delta i ett gemensamt internationellt styrelsearbete och där bidra med sin professionella kompetens innebär ett stort ansvar. Det är samtidigt utvecklande för den professionella rollen. Sverige bör även i framtiden nominera kandidater till ICCROM då tillfälle ges.

7 Överväganden för fortsatt nationellt och internationellt arbete relaterat till ICCROM

Riksantikvarieämbetet konstaterar att de kompetenshöjande insatser personer från Sverige deltagit i och de utvecklingsprojekt som Sverige på olika sätt stött inom ICCROM huvudsakligen har skett genom enskilda individers initiativ. Det saknas en nationell strategi för hur arbetet med och genom ICCROM ska bedrivas.

Sveriges är av tradition en viktig tillskyndare av Förenta Nationerna och dess verksamhet. Det finns en tydlig koppling mellan FN, UNESCO och ICCROM men även med ett betydande antal andra specialverksamheter inom FN-familjen.³³ Utmaningarna är många och det övergripande perspektivet med att uppnå Agenda 2030 för hållbar utveckling³⁴, genomsyrar merparten av verksamhet relaterad till FN. De globala perspektiven på klimatförändring och miljöpåverkan, konflikter, förtryck, förändrad demografi och andra omfattande utmaningar ska hanteras. Det handlar om att arbeta såväl normativt som operativt med kulturarv och genom kulturvård för att uppfylla de globala målen.

Riksantikvarieämbetet har i likhet med övriga myndigheter ett generellt uppdrag att medverka i Sveriges internationella arbete. Genom ett strategiskt och strukturerat arbetssätt kan medlemskapet i ICCROM användas mer effektivt för att uppnå de målen.

Riksantikvarieämbetet avser mot denna bakgrund att:

- Förtydliga sin roll som nationell nod för aktiviteter relaterade till ICCROM.
- Ta fram en strategi för aktiviteter relaterade till ICCROM för sexårsperioden 2018–2023.
- Initiera samråd mellan de nordiska länder som är medlemmar i ICCROM.

³³ Exempelvis UNISDR The United Nations Office for Disaster Risk Reduction, WHC World Heritage Convention Centre (kontor inom UNESCO).

³⁴ A/RES/70/1 Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development

7.1 Nationell nod

Kulturdepartementet bör fortsatt vara nationell kontaktpunkt för ICCROM. Det är viktigt sett i relation till att ICCROM är en mellanstatlig organisation. Genom dialog med Riksantikvarieämbetet definieras Kulturdepartementets och Riksantikvarieämbetets roller gentemot ICCROM. Riksantikvarieämbetet bör ta rollen att vara nationell nod och ansvara för löpande dialog med ICCROM, nationell informationsspridning och verka för ökat samarbete.

Förväntad effekt:

- Ökad kunskap om ICCROM inom det nationella arbetet med hållbar utveckling genom kulturvård.
- Uppbyggda kontakter på operativ nivå mellan ICCROM och Sverige.
- Internationell omvärldsbevakning inom kulturvården.

7.2 Strategi

Riksantikvarieämbetet utarbetar en strategi och mål för medlemskapet i ICCROM under perioden 2018–2023. Strategin utgår från relevanta styrande dokument vad gäller internationellt samarbete. Strategin anpassas till Svenska Unescorådets strategi och strategiska mål för ICCROM för perioden. Strategin utformas i samverkan med Svenska Unescorådet, företrädare för kulturvårdsutbildning och forskning vid svenska universitet. Representanter för förvaltningen av de svenska världsarven bör även medverka. Ytterligare myndigheter och organisationer kan bjudas in till arbetet.

Förväntad effekt:

- Strategisk samverkan som skapar synergi nationellt och internationellt.
- Mer aktivt deltagande i generalförsamlingsmötet och där driva strategiska frågor.

7.3 Samråd mellan de nordiska länderna

Alla nordiska länder utom Island är medlemmar i ICCROM. Information om pågående aktiviteter med ICCROM inom respektive land är därför av gemensamt intresse. Införandet av en stående punkt på dagordningen i lämpligt befintligt nordiskt forum, till exempel vid Ministerrådsmöte eller vid Nordiskt Riksantikvariemöte, är en enkel modell för samråd.

De nordiska länderna har tidigare samverkat i större projekt förlagda till ICCROM via sina biståndsorganisationer.³⁵ ICCROM har även samverkat med det numera nedlagda nordiska *World Heritage Kategori II Centret* i Oslo. Nya gemensamma nordiska internationella satsningar inom kulturvårdsområdet placerade vid ICCROM, liksom regionala kompetenshöjande insatser för exempelvis världsarvsförvaltning, är fullt möjliga att genomföra.

Genom en informell överenskommelse cirkulerar ansvaret att nominera och bekosta en styrelseledamot till ICCROM mellan de nordiska länderna. En tydligare form för information från styrelsen till de nordiska länderna är önskvärt. Styrelsemedlemmen verkar på ett personligt expertmandat och ICCROM är en politiskt neutral verksamhet. Den blir trots detta något av en ambassadör för de nordiska länderna.

Förväntad effekt:

- Ökad kunskap om ICCROM och de aktiviteter med koppling till Norden som pågår.
- Diskussionsforum för gemensamma nordiska initiativ.

³⁵ AFRICA 2009.

8 Referenser

8.1 Förkortningar

I urval:

ATHAR	Architectural and Archaeological Tangible Heritage in the Arab Region
CHDA	Centre for Heritage Development in Africa
EPA	L'Ecole du Patrimoine Africain
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites
ICOM	International council of Museums
ICCROM	International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property
ISCR	Instituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro
IUCN	International Union for Conservation of Nature
PREMA	PREvention in Museums in Africa
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WHC	World Heritage Convention

8.2 Källor

A/RES/70/1 (2015) *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*. 2015. United Nations, General Assembly.
http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (2016-05-20).

Conservation Science. Papers arising from the ICCROM 2013 Forum on Conservation Science. 2013. A. Heritage & S. Golfomitsou (red.). Studies in Conservation 60, Supplement 2. Maney Publishing för IIC och ICCROM. Oxon, Storbritannien.
http://www.iccrom.org/wp-content/uploads/YSIC_I_60_S2_combined.pdf (2016-04-27)

Fielden, B. M. 1979. *An Introduction to the Conservation of Cultural Property*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0003/000378/037868eb.pdf> (2016-04-08).

Fielden, B. M & Jokiletho, J. 1993. *Management Guidelines for World Heritage sites*. ICCROM, Rom.

ICCROM comes of age, 1959–1979. ICCROM. Rom.
http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROMhistory_20years_en.pdf (2016-05-20).

ICCROM Newsletter. Annual report.
<http://www.iccrom.org/iccrom-newsletters/> (2016-05-11).

International Charter for the Conservation and restoration of Monuments and Sites (The Venice Charter 1964). 1964. Antaget av ICOMOS 1965.
http://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf (2016-04-01).

Jokiletho, J. 1986. *A History of Architectural Conservation*. Institute of Advanced Architectural studies, The University of York.
http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_05_HistoryofConservation00_en.pdf (2016-05-11).

Jokiletho, J. 2011. *ICCROM and the Conservation of Cultural Heritage. A history of the organization's first 50 years, 1959–2009*. ICCROM Conservation Studies 11. ICCROM, Rom.
http://www.iccrom.org/ifrcdn/pdf/ICCROM_ICSI1_History_en.pdf (2016-05-11).

Program and budget. Biennium 2016–2017. 2015. ICCROM, Rom.
<http://www.iccrom.org/wp-content/uploads/Programme-and-Budget-2016-17-EN.pdf> (2016-04-21).

Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future. 1987. World Commission on Environment and Development. Oxford University Press, United Kingdom.
<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> (2016-04-27).

S/RES/2199 (2015) *Threats to international peace and security caused by terrorist acts*. 2015. United Nations, Security Council.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/2199%20%282015%29
(2016-05-10).

SS-EN 15898:2011 Bevarande av kulturarv – Generella termer och definitioner. 2011.
Swedish Standards Institute, SIS. (under översättning, information inhämtad från svenska kommittéen)

Strategi för Riksantikvarieämbetets internationella arbete. 2013. Riksantikvarieämbetet
(opublicerad).

Rikstermbanken. Terminologisentrum. <http://www.rikstermbanken.se/> (2016-05-11).

8.3 Digitala resurser

ICCROM:s webbplats: <http://www.iccrom.org> (2016-05-10).

Informationsbroschyr om ICCROM:

<http://www.iccrom.org/wp-content/uploads/2015-ICCROM-Brochure-English.pdf> (2016-04-21).

RE-ORG <http://www.re-org.info/en> (2016-04-01)

8.4 Informanter

Kursdeltagare:

Erika Hedhammar *First Aid to Cultural Heritage in Times of Conflict*, 2010.

Maria James *Conservation of Built Heritage*, 2010.

Karin Herméren *Preventive Conservation. Reducing Risk to Collections*, 2005.

Praktikant:

Andersson, E. 2013. *Praktiktjänstgöring på ICCROM, september till december 2013*.

Riksantikvarieämbetet (opublicerad).

9 Bilagor

Bilaga 1. Faktasammanställning

Medlemskapsår

1969 Sverige

1973 Danmark

1980 Norge

1981 Finland

Island ej medlemmar

Avgift och andra kostnader

Avgiften beräknas enligt system inom Förenta Nationerna.

Sedan början av 2000-talet baseras avgiften på zero nominal growth (ZNG). Det innebär att den inte räknas upp i relation till inflation eller annan beräkningsgrund. Betydande del av budgeten kommer från extramedel av olika slag. För tvåårsperioden 2014/2015 utgjorde medlemsavgifterna 77 procent och externa intäkter 33 procent. År 2015 betalade Sverige 36 316 EUR i medlemsavgift.

Deltagande i generalförsamlingsmötet bekostas av respektive deltagares egen organisation. Resor och omkostnader för Gunilla Lagnesjös styrelseengagemang, liksom arbetstid för att närvara på möten i Rom, har bekostats via Riksantikvarieämbetets anslag. En betydande del av styrelsearbetet har skett utanför ordinarie arbetstid på Riksantikvarieämbetet.

Styrelse och ledning

ICCROM styrs av sin styrelse som består av 25 ledamöter invalda av generalförsamlingen. Mandattiden är fyra år och halva styrelsen väljs vart annat år. Därigenom skapas en kontinuitet och kunskapsöverföring inom styrelsen. Därutöver ingår representanter från Italienska staten, UNESCO, ICOMOS, ICOM, IUCN och Istituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro (ISCR). Totalt 31 styrelsemedlemmar. Styrelsen utser ett verkställande utskott om tre funktioner, ordförande, ekonomiansvarig och programansvarig. Därutöver kan styrelsen formera de arbetsgrupper och kommittéer som bedöms nödvändiga.

Verksamheten verkställs under ledning av en generaldirektör som leder sekretariatet. Nuvarande generaldirektör är Stefano de Caro och sekretariatet består av ca 35 personer. Från år 2016 genomförs ett pilotprojekt med en utlokaliserad del av ICCROM, placerad i Sharjah, Förenade Arabemiraten. Verksamheten är huvudsakligen finansierad från Sharjah.

Styrelsemedlemmar från de nordiska länderna

Respektive medlemsland kan nominera kandidater till styrelsen. Mandattiden är fyra år. En vald kandidat representerar därefter ICCROM och bidrar med sin expertkompetens för organisationens bästa. Styrelsemedlemmarna är därmed inte representanter för sina länder.

1973–1976	C. F. Mannersträle (Sverige)
1990–1993	Panu Kaila (Finland)
1994–1997	Nils Marstein (Norge)
1998–2001	Styrelseledamot: Nils Marstein och Bent Eshøj (Norge och Danmark)
2002–2005	Bent Eshøj (Danmark)
2007–2011	Tommi Lindh (Finland)
2012–2015	Gunilla Lagnesjö (Sverige)
2016–	Anne Nyhamar (Norge)

Representation vid generalförsamlingsmötet (de fem senaste).

Inför Generalförsamlingsmötet har samråd mellan regeringskansliet, Svenska Unescorådet och delegaterna skett. Ingen instruktion har lämnats. Delegaten återrapporterar skriftligt till departementet.

- 2015 Christian Runeby, Riksantikvarieämbetet, ersättare Bosse Lagerqvist, Göteborgs universitet, institutionen för kulturvård.
- 2013 Christian Runeby, Riksantikvarieämbetet, ersättare Bosse Lagerqvist, Göteborgs universitet, institutionen för kulturvård.
- 2011 Gunilla Lagnesjö, ersättare Christian Runeby, Riksantikvarieämbetet.
- 2009 Gunilla Lagnesjö, ersättare Christian Runeby, Riksantikvarieämbetet.
- 2007 Marianne Lundberg, ersättare Lisa Nilsen, Riksantikvarieämbetet.